

László Koszta

(Odsjek za mađarsku srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Segedinu, Mađarska)

ČLANOVI POŽEŠKOG KAPTOLA DO SREDINE 14. STOLJEĆA

UDK 262.142(497.5 Požega)¹³

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. 1. 2007.

U radu se obrađuje nastanak i ranija povijest zbornog kaptola sv. Petra “u Požegi” (tj. u današnjem Kaptolu sjeverno od grada Požege). Rad se sastoji od dviju glavnih cjelina: uvodne rasprave u kojoj se, kroz višeslojnu analizu, pokušava utvrditi okvirno vrijeme postanka i identificirati osoba utemeljitelja Požeškog kaptola; i prozopografskog dijela, u kojem se prikazuju svi prepoziti i kanonici koji se do sredine 14. stoljeća u sačuvanim izvorima spominju kao članovi kaptola. (Ur.)

Ključne riječi: Požega, kaptol sv. Petra, Pečuška biskupija, kanonici, prozopografija, 12.-14. st.

Skica utemeljenja kaptola*

Jedan od centara ugarske srednjovjekovne pismenosti na južnoj strani Drave bio je Požeški zborni kaptol.¹ Povelja o osnivanju kaptola posvećenog Svetom Petru nije sačuvana, kao što je bio čest slučaj i kod drugih ranih ugarskih institucija vezanih uz crkvenu organizaciju. Kaptol, odnosno njegova poglavara, prvi put spominje isprava Pečuškog stolnog kaptola kao vjerodostojnog mjesta izdana 1217. U diplomi izdanoj povodom prodaje „predija Basal“ u županiji Somogy, u popisu svjedoka, neposredno iza biskupa Kalana, a ispred službenika stolnog kaptola i arhiđakona, spominje se požeški pre-

* Ova je studija malo proširena i ažurirana verzija rada koji je izvorno objavljen kao: László Koszta, “A pozsegai társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig”, *Aetas* 6 / br. 3-4 (1991.), 40-58.

¹ Kaptol je od 1220-ih godina djelovao kao vjerodostojno mjesto. U ovoj studiji se ne bavim kaptolskim izdavanjem vjerodostojnih javnih povelja; to sam prikazao u posebnoj studiji: L. Koszta, „A pozsegai káptalan hiteleshelyi tevékenysége 1353-ig”, *Századok* 132 (1998.), 3-46.

pozit (prepošt) *Tyburcius*.² Prema nabranju koje odražava rang vodećih osoba Pečuške biskupije, odnosno hijerarhijski redosljed kako ga je pretpostavio formulator i kontrolor isprave, požeški prepozit je u drugom desetljeću 13. stoljeća slijedio odmah iza biskupa i u intulaciji diplome spomenutog Petra, prepozita stolnog kaptola, kao najugledniji prvak Pečuške biskupije.

Godina 1217. jest *terminus ante quem* nastanka kaptola. I bez točnog nadnevka utemeljenja, a na osnovi lokalne povijesti Požeške kotline, ustrojavanja svjetovne i crkvene uprave u njoj, odnosno njezinih kontakata, moguće je zaključiti o pretpostavljenom vremenu osnutka. Požeški kraj se tijekom cijelog srednjeg vijeka nalazio pod ingerencijom Pečuške biskupije, osnovane 1009. U ispravi Svetog Stjepana koja opisuje granice biskupije nije moguće točno odrediti granične crte jer nedostaje upravo opis jugoistočne granice.³ Neprijeporno je da pisari koji su formulirali ispravu to nisu držali bitnim. Iz takve negativne informacije proizlazi zaključak da je područje kasnije Požeške županije tada bilo uglavnom nenastanjeno. Nova biskupija nije mogla očekivati znatniji prihod iz toga kraja. S druge strane, točan opis granica postao je neizbježan tek poslije gotovo jednog stoljeća, kada je oko 1091. utemeljena Zagrebačka biskupija.

Tijek izgradnje svjetovne uprave i nastanak Požeške županije prikazali su Gy. Györffy i Gy. Kristó. Györffy je, ukazujući na opise Konstantina Porfirogeneta i popa Dukljanina (*Diocleas presbiter*), prema kojima je južna granica mađarskog naroda na rijeci Savi, a s druge strane na mjesto *Kesző* u požeškom kraju koje se pojavljuje u 15. stoljeću, zaključio da je područje kasnije Požeške županije dospjelo pod mađarsku okupaciju već u vrijeme doselidbe Mađara na područje Ugarske. Kristó pak, naglašavajući etimologiju imena Požege u značenju vatrom opustošene i za obradu osposobljene zemlje, nije smatrao da je to područje spadalo među rane ugarske teritorije.⁴ Na zemljovidu „Narodi Ugarske u 11. stoljeću”, čiji su autori I. Kniezsa i L. Gláser, područje južno od današnje planine Papuk prikazano je kao slabo naseljeno i Slavenima nastanjeno područje.⁵ Budući da su autori zemljovida

² *Actum est hoc anno Dominice Incarnationis M^o CC^o decimo septimo, indictione quinta, epacta XI. concurrente sexto. Domino ac patre nostro Calano Quinqueecclesiensi cathedre feliciter presidente, Tyburcio preposito de Posoga existente, Lodomerio preposito Sancti Johannis et archidiacono de Baranya, Michaele hospitali magistro, Laurencio cantore, Johanne archidiacono de Marchia, Jacobo arcydiacono de Walko, Johanne archidiacono de Regun, Georgio custode* (G. Wenzel, *Árpádkori új okmánytár* (u nastavku: ÁÜO), sv. IX. (Pest, 1871.), 153-154).

³ O granicama Pečuške biskupije vidi T. Ortvy, *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején*, sv. I. (Budapest, 1891.), 218-234 (u nastavku: Ortvy 1891.); I. Szentpétery, *Szent István király pécsváradi és pécsi alapítólevele* (Budapest, 1918), 43-46; *Diplomata Hungariae antiquissima*, sv. I. ed. Gy. Györffy (Budapest, 1992.), 58.

⁴ Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* (u nastavku: ÁMF), sv. I. (Budapest, 1987.³), 254-255; Gy. Kristó, *A vármegyék kialakulása Magyarországon* (Budapest, 1988.), 297-297 (u nastavku: Kristó, *Vármegyék*).

koristili nazivlje iz razdoblja 11.-12. stoljeća, nastanjenost područja je još krajem 11. stoljeća vjerojatno bila slaba. Sam nastanak Požeške županije Györffy i Kristó su opisali na sličan način. Županija se tokom 12. stoljeća izdvojila iz Baranjske županije koju je utemeljio Sveti Stjepan i koja se u početku u znatnoj mjeri prostirala i na području s druge strane Drave.⁶ Razvidno je da je učvršćivanju i intenziviranju svjetovne uprave pogodovala zgusnutost naselja, povećana napučenost i rast broja stanovnika Požeške kotline. Međutim, na posredan način gustoću naseljavanja indicira to da je jedan dio teritorija još uvijek funkcionirao kao hercegovo lovno područje⁷ i da je za cistercitski red, koji je preferirao područja u kotlinama s manjim brojem stanovništva, kaločki nadbiskup Ugrin 1232. utemeljio samostan u Kutjevu (Čestita Dolina).⁸

Iz srednjovjekovne simbioze države i Crkve te međusobne upućenosti jedne na drugu slijedi da je izgradnja njihova ustrojstva i upravnih jedinica tekla paralelno, u međusobnoj uvjetovanosti i tako da je jedno jačalo učinak drugog. Crkvena organizacija na srednjoj razini i ustrojavanje arhiđakonata odvijalo se uglavnom istodobno s nastankom županije. Upitno je, međutim, kamo ćemo kronološki smjestiti utemeljenje kaptola, u vrijeme prije nastanka arhiđakonata ili pak poslije njega. Gy. Kristó drži da je tu bio ustanovljen zadnji arhiđakonata na području Pečuške biskupije, a da je njegovo vođenje preuzeo požeški prepozit. On, dakle, smatra da je kaptol nastao ranije.⁹ Područje arhiđakonata je znatno veće od teritorija županije. Odstupanja su znatna na sjevernom i sjeveroistočnom graničnom području. Granica županije slijedi prirodne granice, i to prateći vododjelnicu planine Papuk, nekad poznate pod nazivom Pozsegahavasa (*Požeški Snježnik), dok je jurisdikcija Požeškog arhiđakonata proširena do župe Našice (Nekcse) koja se nalazila u prekodravskom dijelu Baranjske županije.¹⁰ Razlikovanje između arhiđakonata i područja županije, kao i njihovih sjedišta u Kaptolu (Pozsegaszentpéter), odnosno u gradu Požegi, potvrđuje da oni nisu nastali u prevelikom vremenskom razmaku, no da se njihov nastanak nije dogodio ni istovremeno. Po našem mišljenju, Crkva je bila inicijator, začetnik je arhiđakonata. Tako je moguće razumjeti zašto nije svećenik župe smještene uz požešku tvrđavu dobio pravo nadzora nad županijskim crkvama. Međutim, nije moguće raz-

⁵ I. Kniezsa, „Magyarország népei a XI-ik században”, u: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, sv. II., ed. J. Serédi (Budapest, 1938.), 432-433.

⁶ ÁMF. I: 254-255; Kristó, *Vármegyék*, 296-298.

⁷ O lovačkim pustolovinama hercega Andrije ÁÚO XI: 107.

⁸ F. Hervay: *Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria* (Roma, 1984.), 101 (u nastavku Hervay, *Repertorium*).

⁹ Kristó, *Vármegyék*, 296.

¹⁰ Za oris područja Požeškog arhiđakonata, Ortway 1891: 268-272; ÁMF I: 251; Kristó, *Vármegyék*, 295-296.

lučiti je li već postojeći požeški prepozit dobio arhiđakonsku nadležnost ili je pak osnovan zborni kaptol, kao što se to često događalo na njemačkim područjima¹¹ kada je u većoj župi živjelo više svećenika te su za to postojali i odgovarajući materijalni uvjeti. Tako se u rangu crkava izdvojio iznad ostalih župa, njegovo unutarnje ustrojstvo je postalo organiziranije i hijerarhijski bolje utvrđeno, a dotad povremeno vršene zadaće postale su stalne i povjerene su pojedinim službenicima na obnašanje. Po našem mišljenju, ovo potonje vjerojatno se dogodilo i u Požegi. Arhiđakon se nije kasnije, poput drugih arhiđakona, preselio u biskupijsko središte, zbog velike udaljenosti između Pečuha i područja pod njegovom upravom, jer je to bilo teško premostivo zbog tadašnjih prometnih mogućnosti. Drugi razlog, koji se čini vjerojatnijim, bio je taj da se osjećao neovisnijim tako udaljen od neposrednog biskupovog nadzora, pa je svoju prepozituru cijenio više od pečuške kanoničke prebende. Sumirajući dosad izneseno, vrijeme nastanka požeške prepoziture treba smjestiti u drugu polovicu ili na kraj 12. stoljeća.

Problematična je i osoba utemeljitelja Požeškog kaptola. Na posredan način, ipak, treba identificirati krug iz kojega je potekla zamisao o utemeljenju zbornog kaptola. Kao prvi korak na tom putu trebamo izvršiti tipizaciju kaptola. Jedan od najjasnijih aspekata tipologije zbornih kaptola nastalih u vrijeme vladanja Arpadovića jest topografski položaj dane crkve: je li riječ o kaptolu koji je nastao u biskupijskom, odnosno nadbiskupijskom središtu, ili pak o takvom koji se nalazi daleko od većih crkvenih središta. Prethodno navedeni tvore markantno izdvojivu grupu. Općenito su ovamo spadali manji kaptoli koji su nastali u tvrđavama u blizini pojedinih stolnih crkava, u kojima su bile smještene rezidencije crkvenih velikodostojnika, a obavljali su funkcije u vezi s liturgijom biskupske stolne crkve te reprezentacijom središta crkvenih velikodostojnika. Zbog toga njihova utemeljitelja treba tražiti među crkvenim velikodostojnicima dotičnih biskupija, premda se i u toj grupi mogu nalaziti crkve koje je osnovao kralj, kao što su Bela III. i Margareta Capet osnovali ostrogonsku prepozituru Svetog Tome Becketa.¹² Ovaj se tip u pisanim izvorima pojavljuje na samom kraju 12. stoljeća i u prvoj polovici 13. stoljeća.¹³ Druga grupa zbornih kaptola je ona koja nije nastala u sjedištu crkvenih velikodostojnika, a može se podijeliti na daljnje podskupine. U jednu podskupinu spadaju prepoziture koje su osnovali kralj ili članovi vladajuće dinastije, a koje su imale važnu ulogu u državnoj upravi i reprezentaciji vladara, na čelu sa zbornim kaptolom Blažene Djevice Marije u Stolnom

¹¹ A. Werminghoff: *Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter* (Leipzig-Berlin, 1913.²), 151-152.

¹² Gy. Györffy: „Becket Tamás és Magyarorszá”, *Filológiai Közöny* 16 (1970.), 156-157.

¹³ Pečuh, zborni kaptol sv. Ivana Krstitelja, 1217: ÁÚO XI: 153-154. Veszprém, kaptol Svih Svetih: J. Gutheil, *Az Árpád-kori Veszprém* (Veszprém, 1979.²), 124. Csanád, zborni kaptol Presvetog Otkupitelja: K. Juhász, *A csanádi püspökség története (1243-1357.)* (Makó, 1933.), 94.

Biogradu (Székesfehérvár). U drugu podskupinu možemo uvrstiti crkve koje nisu neposredno povezane s Arpadovićima. Njihovi utemeljitelji su bogati crkveni donatori, u prvom redu biskupi. Treba primijetiti kako ovamo spada tek mali broj crkava,¹⁴ dok prema postojećim spoznajama za vrijeme vladavine Arpadovića svjetovni donatori nisu osnovali ni jedan zborni kaptol.¹⁵ Bogati rodovi su prednost davali tzv. rodovskim samostanima (nemzetségi kolostorok) u kojima bi stanovali članovi monastičkih redova. Ispitivanje razloga koji stoje iza toga može donijeti zanimljiv uvid u posebnosti religioznosti i mentaliteta svjetovne elite. Naravno, treba uzeti u obzir i to da u tom razdoblju svjetovna aristokracija još nije imala potrebu za takvim slojem klera koji bi bio sposoban obavljati i upravne te organizacijske zadaće, što je pak bio slučaj s vladarom ili s Crkvom.

Požeški kaptol spada u grupu kaptola udaljenih od većih crkvenih upravnih centara. U mađarskoj stručnoj literaturi do sada je samo L. Balics pokušao utvrditi osobu njegova utemeljitelja. Po njemu su tu crkvu zajedno osnovali akvilejski patrijarh Berthold i herceg Koloman.¹⁶ Problem je, međutim, što je papa 1218. imenovao Bertholda za patrijarha,¹⁷ a kaptol se spominje već 1217. Isto tako, herceg Koloman na čelo prekodravskih krajeva stupa tek 1226.¹⁸ pa stoga ni kaločki nadbiskup niti herceg Koloman ne mogu doći u obzir kao utemeljitelji.

Nažalost, malo znamo o položaju posjeda Požeškog kaptola,¹⁹ tako da ni podrijetlo posjeda ne pruža oslonac za identifikaciju utemeljitelja. Stoga će

¹⁴ Čazmanski kaptol je osnovao zagrebački biskup Stjepan II. 1232: I. B. Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis*, sv. I. (Zagrabiae, 1873.), 68-69. (u nastavku Mon. Hist. Ep. Zagr.). Kaptol u Itebőu: L. Balics, *A római katolikus egyház története Magyarországon*, sv. II/2. (Budapest, 1890), 60 (u nastavku L. Balics); A. Theiner: *Vetera monumenta historica Hungariae sacram illustrantia*, sv. I. (Romae, 1859.), 22 (u nastavku Theiner I.). Prepošti Hante bili su vesprimski kanonici pa se stoga osnivač možda treba tražiti među vesprimskim biskupima.

¹⁵ Zumbur (N. Knauz), „A pozsonyi prépostság”, *Új Magyar Sion* 11 (1880.), 252-255 (u nastavku Zumbur); L. Balics, 72, drži da je požunsku prepozituru utemeljila obitelj Csukár, a slično mišljenje zastupa i J. Karácsonyi, „Mindig a magyar király nevezte ki a főpapokat?”, u: *Történelmi hazugságok* (Budapest, 1890.), 744; V. Bedy, *A felsőörsi prépostság története*, 13-14, i F. Erdei – S. Tóth, *Felsőörsi prépostsági templom helyreállítása* (Helyreállított műemlékeink, 20.) (Budapest, 1966.), 3-4, smatraju da je zborni kaptol u Felsőörsu osnovao jedan član obitelji Miske od Őrsa od roda Rátót u prvom kvartalu 13. stoljeća.

¹⁶ L. Balics, 71.

¹⁷ Bertold je bio kaločki nadbiskup u razdoblju 1206.-1218.: P. Winkler, *A kalocsai és bácsi érsekség* (Kalocsa, 1926.).

¹⁸ G. Kamjó: „Kálmán herceg 1208-1241”, *Katolikus Szemle* 9 (1895.), 416; Gy. Kristó: „Kán László és Erdély”, *Valóság* 1978/11, 84; *Magyarország történeti kronológiája*, sv. I., ur. K. Benda (Budapest, 1981.), 138.

¹⁹ Poznati su kaptolski posjedi u okolici Pozsegaszentpétera (današnjeg Kaptola): T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (u nastavku Sm.), sv. VII. (Zagreb, 1909.), 84-85.

pri identifikaciji donatora ispitivanje kaptolskog patrocinja, crkvene pripadnosti, odnosno zvanja koja su obnašali kaptolski kanonici, odrediti je li Požeški kaptol utemeljio kralj ili on pripada drugoj podskupini te njegova osnivača treba tražiti u jednom od biskupa s kraja 12. stoljeća.

Crkva Požeškog kaptola stavljena je pod patronat Svetog Petra. Širenje kulta Svetog Petra u srednjem vijeku bilo je prvenstveno povezano s papinstvom, ali je njegovo štovanje bilo vrlo općenito. O svetačkom kultu kuće Arpadovića nije još napisana sveobuhvatna studija pa smo tako ponukani ovdje dati kratak prikaz. Jasno je da su u vjerskom životu dinastije najznačajniju ulogu imali sveci koji su potjecali iz same vladarske kuće: Sveti Stjepan, Sveti Emerik i Sveti Ladislav. Njihovo štovanje davalo je legitimaciju vladavini Arpadovića. U pretpostavljeno vrijeme osnivanja Požeškog kaptola (kraj 12. stoljeća) u prvom planu je bilo štovanje Svetog Ladislava, koji je svetim proglašen 1192. godine.²⁰ Drugu skupinu najfrekventnijih svetaca iz doba ove vladarske kuće treba tražiti u imenima zaštitnika biskupija,²¹ a naročito među imenima svetaca patrona kraljevskih crkava, premda treba priznati da ti patrociniji ne odslikavaju sasvim kult svetaca.²² Prije vrednovanja bitno je napomenuti da kod svetaca zaštitnika redovničkih samostana treba uzeti u obzir da je na izbor patrocinja snažno utjecala tradicija redova, odnosno strogi centralizirani propisi u 12. stoljeću nastalih centraliziranih

²⁰ U njegovu je čast Bela III. osnovao prepozituru u Szebenu: Gy. Pauler, *A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt*, sv. I. (Budapest, 1893.), 443.

²¹ Poticatelji osnivanja biskupija su prije borbe za investituru bili kraljevi, pa su tako oni imali značajnu ulogu i u odabiru patrocinja.

²² Do sada nije sastavljen popis crkava koje su do početka 13. stoljeća utemeljili kraljevi i hercezi, zbog čega naše nabranje vjerojatno neće biti cjelovito, ali ono ipak pokazuje intenzitet kulta pojedinih svetaca. Patrociniji biskupija: Ostrogon sv. Adalbert, Vesprim sv. Mihovil, Győr Djevice Marija, Pečuh sv. Petar, Kaloča sv. Pavao, Eger sv. Ivan Evanđelist, Erdelj sv. Mihovil, Čanad sv. Juraj, Vác Djevice Marija, Varadin Djevice Marija, Zagreb sv. Stjepan Kralj, Njitra sv. Emeram. Patrociniji benediktinskih samostana: Pannonhalma sv. Martin, Zalavár sv. Adrijan, Bakonybél sv. Mauricije, Pécsvárad Djevice Marija, Zobor sv. Hipolit, Somlyóvásárhely sv. Lambert, Tihany sv. Anijan, Szekszárd Sveti Salvator, Garamszentbenedek sv. Benedikt, Szentjobb Sveta Desnica, Kolozsmonostor Djevice Marija, Somogyvár sv. Egidije, Báta sv. Mihovil, Meszes sv. Margareta Antiohijska, Dunaföldvár sv. Petar i sv. Helena. Pemonstratenzi: Váradhegyfok sv. Stjepan Prvomučnik, Jászó sv. Ivan Krstitelj, Margitsziget sv. Mihovil. Cisterciti: Cikádor, Egres, Zirc, Szentgotthárd, Pilis i Pásztó, svi Djevice Marija. Zborni kaptoli: Székesfehérvár Djevice Marija, Budim sv. Petar, Titel Sveta Sapientia, Požun sv. Martin (postoje mišljenja prema kojima je kaptolski patrocinij do 15. stoljeća bio Sveti Otkupitelj: Zumbur 254.), Dömös sv. Margareta Antiohijska, Vasvár sv. Mihovil, Arad sv. Martin, Szepes sv. Martin, Szeben sv. Ladislav, Hájszentlőrinc sv. Lovro, Esztergom sv. Toma Becket. Nismo uzeli u obzir egzemptne, neposredno pod ostrogonskog nadbiskupa potpadajuće i po tome sudeći vjerojatno od kralja utemeljene župe, jer se njihov prvi popis sačuvalo tek s kraja 14. stoljeća. Nabrajaju ih papa Bonifacije IX. 14. studenoga 1389. i 1. svibnja 1400. te Pio II. 12. lipnja 1464., kao i ostrogonska kanonska vizitacija (canonica visitatio) iz 1397. A. Gárdonyi: „Városi plébániák kiváltságos állása a középkorban”, u: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére*, ur. S. Domanovszky (Budapest, 1933.), 164-168.

redova cistercita i premonstratenza.²³ Otud svece koji su bili omiljeniji u okrilju dinastije nalazimo među imenima svetaca patrona biskupija, a napose kraljevskih zbornih kaptola, budući da se pri osnivanju prepozitura vlada-
 reva volja izražavala slobodnije nego kod utemeljenja biskupija, koja je papinstvo od ranoga razdoblja pozorno pratilo i koja su bila povezana s davanjem stanovitih dozvola. Kod kraljevskih crkava i biskupija najčešće se – u 11 prigoda – kao patrocinij pojavljuje Djevica Marija (Győr, Székesfehérvár, Vác, Várad, Pécsvárad, Kolozsmonostor, Cikádor, Egres, Zirc, Szentgotthárd, Pilis i Pásztó), što ne iznenađuje ima li se u vidu snažan marijanski kult od samih početaka ugarskog kršćanstva, kao i pretpostavljeno povjeravanje države pod patronat Djevice Marije od strane Svetog Stjepana. Na drugom mjestu po broju pojavljivanja je, s 5 lokacija, štovanje Svetog Mihaela (Veszprém, Erdély, Bába, Vasvár i Margitsziget). Iza njega, s četiri pojavljivanja slijedi Sveti Martin koji je prema legendi bio rođen u Savariji (Pannonhalma, Požun, Arad i Szepes). Vrijedi spomenuti da je štovanje ovog sveca kontinuirano prisutno od utemeljenja države pa sve do konca razdoblja koje je predmet našeg istraživanja. Razlog štovanja Svetog Martina, osim činjenice da je rođen u Panoniji i njegove općenite popularnosti u srednjemu vijeku, vidimo i u tomu što je prema kronici vladarske kuće²⁴ njegovim zagovorom bila ojačana moć Svetog Stjepana, oličena u njegovoj pobjedi nad paganima koje je predvodio Koppány, pa su tako svi kraljevi iz kuće Arpadovića štovali Svetog Martina gledajući u njemu sveca kojemu imaju zahvaliti svoju vlast. Sveti Petar, patrocinij Požeškog zbornog kaptola, pojavljuje se još i kao svetac zaštitnik Pečuške stolne crkve i budimske prepoziture koju je osnovao kralj Petar. Izbor patrocinija u slučaju Pečuha objašnjava uloga i sudjelovanje papinskog legata Azoa u samom činu utemeljenja biskupije, dok se kod kralja Petra radi o štovanju sveca po kojemu je i sam kralj dobio svoje osobno ime.²⁵ Ne može biti slučajnost da je upravo kralj Petar bio taj koji je završio izgradnju Pečuške katedrale.²⁶ Osobit kult Svetog Petra poslije prve polovice 11. stoljeća kod Arpadovića nije moguće ustanoviti, vjerojatno zbog povezanosti štovanja glavarara apostola i papinstva,

²³ Cistercitske samostane se sukladno pravilima velikih kaptola posvećivalo Djevici Mariji. Marijin kult bio je jak i kod premonstratenza. Osim Blažene Djevice u tom je redu bilo naglašeno i štovanje Svetog Ivana Krstitelja, zaštitnika napuštene kapele u Premontrejskoj dolini. R. Bodnár: „Szent Norbert”, u: *Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800. évfordulójára* (Gödöllő, 1934.).

²⁴ *Scriptores rerum Hungaricarum* (u nastavku SRH.), I. ed. E. Szentpétery (Budapest, 1937.), 313.

²⁵ Kult svetaca je tijekom cijeloga srednjega vijeka utjecao na nadijevanje osobnih imena, ali je tek od Tridentskog sabora postala obveza kod krštenja uzeti ime nekoga od svetaca, kojeg je potom krštenik držao i za svoga sveca zaštitnika. J. Gy. Szabó: „Adatok a patai főesperesség korai történetéhez” (u nastavku Szabó 1984.), u: *Tanulmányok Gyöngyösről*, ur. P. Havassy i P. Kecskés (Gyöngyös, 1984.), 74-75.

²⁶ SRH. I: 343.

koju pokazuje i osnivanje samostana u Somogyváru.²⁷ Zato nam se čini da iza patrocinija Svetog Petra u Požegi ne stoji neki član vladarske kuće, nego da inicijatora treba tražiti u nekom od crkvenih velikodostojnika. Zadaća pečuških biskupa bila je promicanje štovanja sveca patrona njihove biskupije,²⁸ tako da osnivača Požeškog kaptola na temelju crkvenog patrocinija treba najprije tražiti među pečuškim biskupima s kraja 12. stoljeća.

Pri rasvjetljavanju osobe utemeljitelja treba uzeti u obzir odnos između prepoziture i županijske tvrđave. Tzv. kraljevske prepoziture su u svakom slučaju bile povezane s centrima pojedinih županstava, odnosno u vrijeme utemeljenja crkve još i s kraljevskom utvrdom. Događalo se da je zborni kaptol bio smješten u samoj tvrđavi, kao u Požunu²⁹ ili Aradu,³⁰ a na primjerima Vasvára,³¹ Titela,³² Szepesa³³ i Starog Budima (Óbude)³⁴ moguće je pokaza-

²⁷ Opatiju su osim Svetog Egidija stavili i pod zaštitu Svetog Petra i Pavla. Gy. Györffy: „A 'lovagszent' uralkodása (1077-1095)”, *Történelmi Szemle* (1977.), 554; K. Magyar: „A korai magyar egyházszervezés történetéről. A somogyvári apátság Szent Péter titulusa”, *Vigilia* 41 (1976.), 381—385. Od kralja osnovana crkva Svetog Petra bila je valjda kapela Svetog Petra u Vácu, koju je prema kronici herceg Gejza poslije krunidbe za kralja dao podići na mjestu viđenja koje je imao prije bitke kod Mogyoróda. SRH. I: 395. Trebamo spomenuti još i benediktinsku opatiju u Dunaföldváru čiji patrocinij Svetog Petra potječe iz 14. stoljeća. Prema tradiciji, utemeljiteljem crkve u Dunaföldváru drži se Bela II., koji je u znak sjećanja na svoju suprugu tu crkvu posvetio Svetoj Heleni. Na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće vodila se rasprava o pravnom statusu toga samostana između pečuškog biskupa Kalana i opata, gdje je potonji tvrdio da mu je samostan egzemptan, da stoji neposredno pod nadbiskupom. O rezultatu spora nemamo saznanja, ali su 1397. opatiju u Dunaföldváru naveli među crkvama koje se nalaze pod vlašću nadbiskupa. Tu stoga postoji sumnja u kraljevsko utemeljenje; problem čini možebitna promjena patrocinija i kasnije pojavljivanje Petrovog naslova. P. Sörös: *Az elenyészett bencés apátságok* (Budapest, 1912.), 167-168.

²⁸ Szabó 1984: 65-67, smatra da egerski biskup nije nastojao da biskupijskog patrona Svetog Ivana Evanđelista predloži za sveca zaštitnika crkava u provinciji. Kod istraživanja patrocinijâ u Vesprimskoj biskupiji i Zaladskoj županiji do oprečnog zaključka došao je I. Valter: *Romanische Sakralbauten Westpannoniens* (Eisenstadt, 1985.), 45-46.

²⁹ Prepozitura je početkom 13. stoljeća dobila od pape dopuštenje da se doseli u grad. G. Fejér: *Codex diplomaticus Hungariae* (u nastavku F.), II. (Budae, 1829.), 430-431.

³⁰ *Magyarország története tíz kötetben*, I/2. ur. Gy. Székely (u nastavku Magyarország története I/2.) (Budapest, 1984.), 975, dotični dio je napisao Gy. Kristó. Dénes Jankovich-Bésán: *Békés megye kialakulás a történeti és régészeti adatok alapján*. Doktorska disertacija (rukopis) (Budapest, 1978.), 83.

³¹ F. Sill: „A vasvár-szombathelyi székeskáptalan történetének vázlata”, u: *A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve (1777-1977)* (Szombathely, 1977.), 173.

³² M. Érdújrhelyi: *A titeli káptalan története* (Zombor, 1895.), 23-27.

³³ A. Körmendy: „A falusi plébániák hatása a faluközösség kialakulására. A Szepesség példája”, u: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, ur. E. Fügedi (Budapest, 1986.), 141.

³⁴ Gy. Györffy: „Budapest története az Árpád-korban”, u: *Budapest története* I. ur. L. Gerevich (Budapest, 1975.), 268.

ti povezanost između crkve i tvrđave. Nasuprot navedenim primjerima, Požeški kaptol nije stajao u sjedištu županije, u gradu Požegi, odnosno nije nastao u njegovoj neposrednoj blizini, nego sjeverozapadno od grada. U gradu Požegi postojala je jedna župna crkva,³⁵ a od druge polovice 13. stoljeća postoje i podatci o postojanju franjevačkog samostana Svetog Dimitrija.³⁶

Kroz srednji vijek su crkve koje je osnovao kralj, uslijed nastanka jednog specifično ugarskog izuzeća (*exemptio*), bile oslobođene od starješinstva nadležnog područnog biskupa te su umjesto toga bile izravno podređene ostrogonskom nadbiskupu.³⁷ Čini se da je crkveno starješinstvo nad Požeškom prepoziturom uvijek držao teritorijalno nadležni ordinarij, a to je bio pečuški biskup. 1217. je prepozit zajedno s prvacima biskupije svjedočio kod jedne prodaje posjeda.³⁸ Pozivajući se na odobrenje pečuškog biskupa Pavla, 1290-ih godina u Požegi je bilo ustrojeno lektorsko dostojanstvo po uzoru na *stallum* kanonika čitača Pečuškog katedralnog kaptola.³⁹ Početkom 1330-ih godina došlo je do razdora između pečuškog biskupa i požeškog prepozita u vezi s pravom zbornog kaptola da popunjava kanoničke službe. Prema prepozitovoj tvrdnji, to pravo je njemu pripadalo od davnine, ali su počevši od biskupa Joba (1252.-1280./1.) pečuški biskupi sprječavali prepozite u prakticanju tog prava.⁴⁰ Međutim, nema ni riječi o odbijanju biskupske jurisdikcije. Nemamo spoznaja o rezultatima papinske istrage, ali je 1352. pečuški biskup Nikola, navodeći da požeška prepozitura spada pod njegovu nadležnost, na tu funkciju postavio svog kapelana Petra de Montilio, ali se, držeći potrebnim papinu potvrdu, obratio suplikacijom papi Klementu VI.⁴¹ Papa Bonifacije IX. je tek više godina kasnije dozvolio pečuškom biskupu Vilimu da, osim podjelbe naslova prepozita katedralnog kaptola i zbornog kaptola Svetog Ivana Krstitelja koji se nalazio u pečuškoj tvrđavi,

³⁵ Važnost župne crkve pokazuje to što je njezin svećenik u Požeškom arhidakonatu platio najviši iznos papinske desetine. 1332. je platio 1/2 marke, 1333. 100, a 1335. godine 50 banskih dinara. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, Series I. Tom. I. (u nastavku Vat. I/1.) (Budapest, 1885.), 240., 272-273. i 315.

³⁶ 1276. su tu već živjeli franjevci. J. Karácsonyi: *Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, I. (u nastavku Karácsonyi 1922..) (Budapest, 1922), 228. Za 1305. Sm. VIII. 107.

³⁷ L. Mezey: „Székesfehérvár egyházi intézményei a középkorban”, u: *Székesfehérvár évszázadai*, 2. ur. A. Kralovánszky (Székesfehérvár, 1972.), 26-27.

³⁸ AÚO. XI. 154.

³⁹ Gy. Bónis: „Petrus de Vinea leveleskönyve Magyarországon”, *Filológiai Közöny* 4 (1958.) (u nastavku Bónis 1958.), 193.

⁴⁰ Sm. IX. 543-544. E. Mályusz: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog* (Budapest, 1958.), 68-70.

⁴¹ Á. Bossányi: *Regesta supplicationum* II. (u nastavku Bossányi II.) (Budapest, 1918.), 261.

zadrži i pravo da Požešku prepozituru dodjeljuje nastavnicima kanonskog i rimskog prava na Pečuškom sveučilištu.⁴² Isto tako, ni ostrogonska kanonska vizitacija iz 1397. godine ne spominje Požegu među nadbiskupskim crkvama.⁴³

Karakteristika kraljevskih prepozitura bila je da imaju značajnu ulogu u kraljevskoj administraciji. Tijekom vladavine Arpadovića iz redova prepozita imenuju se kraljevski kancelari, odnosno kasnije, kada taj naslov postane počasni, potkancelari kao stvarni voditelji postupka izdavanja kraljevskih povelja,⁴⁴ da bi nakon napuštanja službe došli na čelo neke od biskupija. Nemamo spoznaja o tome da je neki od prepozita Požeškog zbornog kaptola obnašao funkciju u kraljevskoj kancelariji. Doduše, gdjekad se pojavljuju u vladarevom okruženju, pa je tako 1233. i požeški prepozit nazočio događaju u Ostrogonu (Esztergom) kada je Andrija II. u kući ivanovaca pred mnogim crkvenim prvacima potvrdio sporazum iz Berega.⁴⁵ U Višegradu (Visegrád) je 1329. i 1330. uz državnog sudca Pavla Nagymartonija kao sudac porotnik sudio i prepozit Mihael,⁴⁶ kraljevski kapelan, kojega kroničarske vijesti spominju među žrtvama poraza kod Posade u studenom 1330.⁴⁷ Na možebitno kraljevo patronsko pravo (*ius patronatus*) ukazuje samo jedan podatak. Naime, 1341. je papa uputio priziv zbog toga što svećenik koji je dobio spor u kuriji nije mogao preuzeti Požešku prepozituru zato što ju je kralj poslije smrti dotadašnjeg prepozita odmah preuzeo u svoje ruke.⁴⁸ Držimo da spor između kralja i pape oko popunjavanja funkcije prepozita ne treba tražiti u neposrednoj kraljevoj patronskoj vlasti nad Požegom, nego u crkvenoj politici Karla Roberta, koji je nastojao što cjelovitije ostvariti svoje vrhovno patronsko pravo i ograničiti papinske rezervacije te je, ne u jednom slučaju, zakašnjelim imenovanjem na ispražnjene crkvene službe njihove prihode zadržavao u korist riznice.⁴⁹

⁴² A. Csizmadia: „A magyar felsőoktatás kezdetei”, u: A. Csizmadia: *Jogi emlékek és hagyományok* (Budapest, 1981.), 26.; J. Koller: *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum* (u nastavku Koller) II. (Posonii, 1782), 333-334.

⁴³ *Visitatio capituli E. M. Strigoniensis anno 1397.*, prir. F. Kollányi (u nastavku *Visitatio*), *Történelmi Tár - Új Folyam* 2 (1901.), 243.

⁴⁴ L. Fejérpataky: *A királyi kancellária az Árpádok korában* (u nastavku *Fejérpataky*) (Budapest, 1885.), 86-144; I. Szentpétery: *Oklevéltan* (Budapest, 1930.).

⁴⁵ Gy. Pauler: *A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt*, II. (Budapest, 1899.), 123.

⁴⁶ *Anjou-kori Oklevéltár*, XIII. prir. T. Almási (Budapest-Szeged, 2003.), 371; *Anjou-kori Oklevéltár*, XIV. prir. T. Almási –T. Kőfalvi (Budapest-Szeged, 2004.), 46. i 245.

⁴⁷ SRH. I: 499.

⁴⁸ Theiner I. 642; F. Kollányi: *A magán kegyúri jog hazánkban a középkorban* (u nastavku F. Kollányi: *Kegyúri jog*) (Budapest, 1906.), 106.

⁴⁹ *Károly Róbert emlékezete*, ur. Gy. Kristó i F. Makk (Budapest, 1988.), 34-36.

Klerici kraljevskih crkava bili su članovi kraljevske obitelji te su dinastiju povezivale čvršće emotivne veze s takvim crkvenjacima nego s crkvama drugih patrona.⁵⁰ Ako bi boravili u blizini, tada bi ih i osobno posjetili te su ondje znali proslaviti pojedine značajnije blagdane.⁵¹ Jedna od važnih prometnica koja je područja preko Save povezivala s centrom države odvajala se kod Osijeka od vojne ceste duž desne obale Dunava te je, vodeći preko Našica i broskog prijelaza na Savi, taj put prolazio i Požeškom županijom.⁵² Značaj puta povećan je tijekom vladavine Anžuvina, kada su južna područja dobila važniju ulogu u životu države, kao polazne točke sve učestalije misijske djelatnosti, ili kao putevi kojima se odlazilo u talijanske ratove. Tako je u listopadu 1322., s ostrogonskim nadbiskupom Boljeslavom (Boleszló), u južne dijelove Ugarske putovao Karlo Robert, dok je u srpnju 1357. Ludovik I. (Veliki) svoju povelju datirao u gradu Požegi.⁵³ Nemamo podataka o tome da su ugarski kraljevi do polovice 14. stoljeća bilo kada potražili i tamošnji kaptol.

U kraljičinom okruženju, međutim, nalazimo dva prepozita koji su živjeli krajem 13. stoljeća. Kraljevskom kancelarijom udove kraljice Elizabete upravljali su požeški prepošti Urbacije (Orbász) (1280. i 1284.-1286.) i Luka (1288.-1290.).⁵⁴ Požeški kraj i sav južni dio države su u drugoj polovici 13. stoljeća bili pod kraljičinom vlašću⁵⁵ pa su mnogi od klerika u kraljičinoj pratnji obnašali funkcije u crkvama toga područja – u Srijemskoj biskupiji te Zagrebačkom i Čazmanskom kaptolu.⁵⁶

Jedan zapis iz 16. stoljeća sačuvao je povlastice koje je Požeški kaptol dobio od vladara. 1528. poziva se on na povelju kralja Ludovika II., koja sadrži povlastice koje su kraljevi Ladislav (IV.) (?) i Karlo Robert dali

⁵⁰ Za vrijeme vladavine Arpadovića vladari su nastojali da patronsko pravo nad kraljevskim crkvama ostane u rukama dinastije. Samo su u izuzetnim slučajevima držali dopuštenim da se patronsko pravo takvih crkava dade podanicima. F. Kollányi: *Kegyúri jog*, 114-115.

⁵¹ Primjer zbornog kaptola u Óbudi: 1189. Bela III. provodi Božić u Óbudi te tamo prima križare koji prelaze preko zemlje. Ansbertova *Historia* (mađarski prijevod), u: *III. Béla emlékezete*, ur. Gy. Kristó – F. Makk (Budapest, 1981.), 81. Bernát L. Kumorovitz je pokazao da je u vrijeme velikog posta na početku 13. stoljeća kralj boravio u Óbudi. B. L. Kumorovitz: „Buda (és Pest) ’fővárossá’ alakulásának kezdetei”, u: *Tanulmányok Budapest múltjából XVIII* (1971), 15-29. Rogerijevo izvješće to potvrđuje. SRH. II. 561.

⁵² L. Glaser: „A Dunántúl középkori úthálózata”, *Századok* 63-64 (1929.-1930.), 141.

⁵³ K. Ráth: *A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei* (Győr, 1861.), 49 i 66; B. Sebestyén: *A magyar királyok tartózkodási helyei* (Budapest, 1938.), 35. i 42; A. Pór: *Boleszló herceg esztergomi érsek* (Esztergom, 1900.) (u nastavku: Pór 1900.), 17.

⁵⁴ Fejérpataky 50. i 123-124.

⁵⁵ Bela IV. je prije 1263. darovao Požešku županiju svojoj supruci. Theiner I: 254.

⁵⁶ Elizabeta Kumanka nosila je titulu kneginje Slavonije, Mačve i Bosne. A. Gárdonyi: „A magyar királynék udvari kancelláriája az Anjouk alatt”, *Turul* 33 (1915.) (u nastavku Gárdonyi 1915.), 67.

požeškoj crkvi. Ta su prava u suštini kaptolu osigurala puni imunitet. Crkva i njezini podanici izuzeti su iz jurisdikcije župana, oficijala i kaštelana. Od puka koji je potpadao pod Požeški kaptol, kolektu, kunovinu (marturinu), *descensus*, ponderu ili bilo koji drugi kraljevski porez mogli su ubirati jedino prepozit i kaptol. Podanike koji su spadali pod tu crkvu nikoji sudac, pa ni palatin ni vrhovni državni sudac, nije mogao pozvati na sud, nego su u njihovim sporovima isključivu nadležnost imali prepozit i kaptol i oni su presuđivali u tim predmetima. Na blagdan Svetog Petra Apostola, sveca zaštitnika te crkve, na slobodnoj cesti (*in libera via*) koja vodi u grad Požegu tržnu su pristojbu (*tributum fori*) dijelom i u cjelini mogli naplaćivati samo prepozit i kaptol. Crkveni podanici nisu bili obvezani ni na kakve služnosti u tvrđavi u gradu Požegi; župani, kaštelani i plemićki suci nisu imali pravo noćenja na posjedima kaptola, niti su na njima mogli održavati sabore. Nije nam poznato iz kojih razloga i kada je točno kaptol dobio navedene povlastice, potječe li svaka od njih od Ladislava IV. te je li ih Karlo Robert naknadno samo potvrđivao ili je i on proširivao krug istih. Ne znamo puno ni o razlozima davanja tih povlastica. Problematično je i to što se Požeška županija u drugoj polovici 13. stoljeća nalazila pod kraljičinom vlašću, tako da bi ponajprije među kraljicama trebalo tražiti osobu koja je mogla podijeliti oslobođenje od županove jurisdikcije. Naravno, moguće je da su kraljice inicirale davanje povlastica, a da je radi njihova većeg učinka povelju o tome izdao kralj.⁵⁷

Sumirajući sve navedeno, možemo reći da se na osnovi patrocinija, crkvene jurisdikcije i karijerâ prepozitâ zbornog kaptola, utemeljenog u drugoj polovici 12. stoljeća i povezanog s požeškim arhidakonom, taj kaptol ne može uvrstiti među kraljevske crkve, nego da njegova osnivača treba tražiti u krugu pečuških biskupa koji su tu čast obnašali na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće. U prvom redu u obzir treba uzeti biskupa Kalana, koji je između 1181. i 1183. godine bio kraljev kancelar, a zatim je kao nagradu za kancelarsku djelatnost imenovan pečuškim biskupom, koju čast je obnašao do smrti 1218. U međuvremenu je između 1190. i 1193. godine bio gubernator Dalmacije i Hrvatske, a 1205. izabrani ostrogonski nadbiskup, inače član plemena Bar-Kalan (Bár-Kalán) i vjerojatno jedan od davatelja imena toga roda. Za njegovo materijalno stanje karakteristično je da je prikupio značajna sredstva za pokrivanje troškova križarskog pohoda koji je planirao već Bela III.⁵⁸

⁵⁷ F. VIII/7: 158—159. Osim diplomata Györgya Fejéra, nigdje drugdje nema spomena tim poveljama, tako da ovaj podatak treba uzeti sa zadržkom i ne možemo ga uzeti kao dokaz pri rješavanju pitanja patronata Požeškog kaptola.

⁵⁸ J. Karácsonyi: *A pusztazeri monostor kegyurai* (Budapest, 1897.), 12-17; *Magyarország története* I/2: 1249-1250; Gy. Kristó: *Feudális széttagolódás Magyarországon* (Budapest, 1979.) (u nastavku Kristó 1979.), 47; J. Horváth ml.: *Calanus püspök és a Vita Attilae* (Budapest, 1941.), passim.

Članovi Požeškog kaptola (prozopografski redosljed)

Tyburcius, prepozit, pojavljuje se 1217. među svjedocima kod izdavanja povelje od strane Pečuškog kaptola kao vjerodostojnog mjesta.⁵⁹

Sempiternus, kantor, spominje se na prvom mjestu u popisu dostojanstvenika u povelji Požeškog kaptola kao vjerodostojnog mjesta izdanoj između 1220. i 1229. godine.⁶⁰

Toma, dekan, spominje se u popisu dostojanstvenika u istoj povelji izdanoj između 1220. i 1229.⁶¹

Lovro, kustos, spominje se u popisu dostojanstvenika u gore navedenoj povelji.⁶²

Prepozit nepoznatog imena pribivao je 1233. u Ostrogonu potvrđivanju sporazuma iz Berega.⁶³

J., prepozit, spominje se u intitulaciji jedne povelje iz 1255.⁶⁴

Robert, kantor, bio je kapelan papinskog subđakona Stjepana od roda Banča (Bánca), prenestinskog biskupa-kardinala. Vjerojatno je bio talijanskog podrijetla, a požešku je službu dobio zahvaljujući kardinalovu posredovanju. Uglavnom je obnašao kantorsku službu, ali nema podataka o tomu da je i stanovao u mjestu službe. 1264. je od kardinala Stjepana Banče dobio vukovski arhidakonat pri Pečuškom stolnom kaptolu, koji je bio ispražnjen kada je Timotej izabran za zagrebačkog biskupa, a papa je odredio da pravo imenovanja rečene funkcije spada u kardinalovu domenu. Papa Urban IV. potvrdio je Roberta na toj njegovoj funkciji dok je ovaj boravio u Rimu. Po svemu sudeći, on se tada odrekao svojeg požeškog naslova, premda o tomu ne postoji spomen.⁶⁵

Urbacije (Orbász), prepozit, sin Petra od roda Banča (Bánca), postao je požeški prepozit prije 1264, a tu je funkciju vjerojatno imao zahvaliti svom stricu, prenestinskom kardinalu Stjepanu. Stric je igrao ulogu i u njegovu školovanju, određivši svojim mladim sinovcima posebnog učitelja u osobi Matije Besenyőa, što je u doba Arpadovića bilo još sasvim neuobičajeno. U Urbacijevom stjecanju naslova požeškog prepozita značajnu je ulogu imao i pečuški biskup Job, koji je u to vrijeme sebi prisvojio pravo imenovanja na

⁵⁹ ÁÚO. XI: 154.

⁶⁰ *Hazai Okmánytár* (u nastavku H.) VIII: 18.

⁶¹ H. VIII: 18.

⁶² H. VIII: 18.

⁶³ Theiner I: 119.

⁶⁴ Sm. IV: 618.

⁶⁵ Theiner I: 258-260; ÁÚO. III: 79-80.

položaje u požeškom kaptolu. Čini se da je biskup Job već od 1250-ih godina održavao dobre odnose s obitelji Banča te je podupirao imanovanje članova obitelji i pratnje kardinala Stjepana Banče na funkcije u Pečuškoj biskupiji. Odnose između Joba i obitelji Banča produbljivalo je i to što su od kraja 1250-ih godina obojica podupirali vladarske pretenzije kraljevića Stjepana u odnosu prema kralju Beli IV. Tako je 1260-ih godina požeški kaptol u konfliktu između Bele IV. i njegova sina, mladog kralja Stjepana, stajao na strani toga potonjeg. Urbacije je 1264. studirao na sveučilištu u Padovi. Papa je 1264., dijelom zbog kardinala Stjepana, kojeg naziva Urbacijevim patronom, povjerio Urbaciju crkvu Svetog Križa u *Susulu* i crkvu Marije Magdalene u Ostrogonu, obje oslobođene od pastoralnih zadataka,⁶⁶ a iste godine je papa proširio njegove funkcije i ispražnjenim položajem padovanskog kanonika,⁶⁷ koji je Urbacije zadržao i poslije povratka u domovinu, još i 1282. godine.⁶⁸ Urbacije je još 1268. student Sveučilišta u Bologni, gdje je kardinal Stjepan osim njega dao školovati još tri svoja sinovca, i to od 1263. Stjepana, kao požunskog prepošta, te ostrogonskog kanonika Karla. Stjepan je 1266. izabran za kaločkog nadbiskupa. Urbacije se 1268. spominje u raznim pozajmicama, a 1269. je kupio za 90 libri svezak gotovo cijele *Digeste* u glosama.⁶⁹ U Ugarsku se vratio potkraj 1270-ih godina. 1283. je s bratom Tomom zamijenio njihov posjed Farnad, koji je ležao dijelom u županiji Bars, a dijelom u županiji Ostrogon, s ostrogonskim nadbiskupom Lodomerijom za jedan dio vlastelinstva u Saskóu.⁷⁰ Urbacije je koncem 1280. postao kancelar kraljice majke Elizabete te se kao kancelar spominje do 1286. godine.⁷¹ Od ostalih naslova bio je još i papinski kapelan. Iz Bologne se vratio kao doktor rimskog prava, a taj znanstveni stupanj su osim njega u doba Arpadovića postigli još samo prenestinski biskup Jakob i ostrogonski kanonik Cognoscens, koji je pripadao pratnji papinskog legata, odnosno ostrogonski arhiđakon Pavao, kasniji vesprimski i ostrogonski prepošt, na koncu pečuški biskup, koji je u drugoj polovici 13. stoljeća studirao u Bologni zajedno s Urbacijem, a 1268. se Toma naziva doktor *legum*.⁷² Urbacija je vjerojatno rana smrt spriječila u

⁶⁶ Theiner I: 251-252. i 267; *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, I. ed. F. Knauz (Strigonii, 1874.) (u nastavku MES.), 499.

⁶⁷ F. IV/3: 229-231.

⁶⁸ H. IV: 273.

⁶⁹ E. Veress: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyvei és iratai 1221-1864.* (Budapest, 1941.) (u nastavku Veress 1941.), 2-15.

⁷⁰ MES. II: 171-173.

⁷¹ Fejérpataky 51. i 123-124; H. VI: 273; H. VIII: 234-235.

⁷² Veress 1941: 391; Gy. Bónis: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon* (Budapest, 1971.), 25-28; A. Pór: „Adatok a bolognai és paduai jogegyetemen a XIV. században tanult magyarokról”, *Századok* 31 (1897.), 781; J. Szűcs: „A kereszténység belső politikuma. IV. Béla és az egyház”, *Történelmi Szemle* (1978.), 176.

tome da nije postigao značajnije crkveno dostojanstvo poput svojih kolega sa sveučilišta. Rekonstruirani dijelovi njegova životopisa dokazuju da je kao prepozit uglavnom boravio izvan Požege.

Sebastijan, kantor, bio je 1268. protonotar palatina i šomođskog župana Lovre. Osim funkcije kantora u Požegi obnašao je kanoničku čast u zbornom kaptolu u Stolnom Biogradu (Székesfehérvár). Češće je boravio u pratnji palatina nego u sjedištu u kojem je obnašao funkciju kantora.⁷³

Dimitrije, kanonik, 1268. je u Bologni dao kopirati jedan cijeli, bilješka opskrbljeni primjerak *Decretales*, pa je vjerojatno na sveučilištu u Bologni studirao kanonsko pravo.⁷⁴

Natus, kustos, 1281. je u jednoj parnici pred Kaptolom zastupao posljednika iz Vukovske županije.⁷⁵

Lovro, prepozit, 1278. je, kao nagradu za vjernu službu koju je njegov brat, sin komesa Mihovila Berkyja, obavljao za kralja, od Ladislava IV. dobio nenastanjeno zemljište kraljevskih oružnika zvano Érd u Peštanskoj županiji, a tu darovnicu je Andrija III. 1291. potvrdio Tomi za usluge koje mu je ovaj pružio u ratu protiv Austrije.⁷⁶ Lovro je između 1288. i 1290. godine bio zadnji kancelar kraljice majke Elizabete.⁷⁷ 1292. je požeškom kanoniku Petru i njegovu bratu Zahu darovao jedan dio kaptolske kupljene zemlje za kuriju (*pro curia*) u zamjenu za plaćanje godišnje dadžbine.⁷⁸ 1308. je izdao povelju u poslu koji se odnosio na neki zaručnički dar i *dos*.⁷⁹ Zadnji put se spominje 1311. u jednoj lažnoj povelji.⁸⁰ Lovro je vjerojatno potjecao iz obitelji srednjega plemstva, a u njegovoj je karijeri značajnu ulogu imao njegov brat koji je stekao zasluge kao član kraljeve pratnje. On je ustrojio lektorsko dostojanstvo u Požegi po uzoru na funkciju kanonika čitača u Pečuškom kaptolu.⁸¹

Petar, kanonik, je 1292. za svoju službu, zajedno s bratom Zahom, Farkaševim sinom, dobio od prepozita Lovre jedan komad kupljenog kaptolskog posjeda Adriányfalve za kuriju, a zauzvrat su bili dužni jednom godišnje, o blagdanu Duhova, isplatiti požeškom prepozitu jedan ferton. Čini se da se ovo davanje posjeda dogodilo bez pristanka kaptola, jer je 1299. godine kaptol bez spominjanja ranije povelje navedeno zemljište ponovno dao Zahu, ali je sada godišnji iznos od jednog fertona Zah, koji je tituliran kao komes,

⁷³ ÁÚO. III: 185-192; ÁÚO. VIII: 206; H. VIII: 116.

⁷⁴ Veress 1941: 7.

⁷⁵ Sm. VI: 398.

⁷⁶ RA. 2872; RA. 3818.

⁷⁷ Fejérpataky 124; ÁÚO. IV: 312; ÁÚO. IX: 524; ÁÚO. XII: 487.

⁷⁸ Sm. VII: 84-85.

⁷⁹ *Anjoukori Okmánytár* (u nastavku A.), I. prir. I. Nagy (Budapest, 1878), 157-158.

⁸⁰ A. I: 241-245.

⁸¹ Bónis 1958: 193.

trebao platiti kaptolu. Ta povelja više ne spominje kanonika Petra. Po svemu sudeći, Petar je potjecao iz maloposjedničke obitelji s područja Požeške županije, koja nije imala ni svoju kuriju. Njegov brat Zah je među crkvene predijale vjerojatno dospio uz njegovu pomoć.⁸²

Teofil (Puer dictus), kustos, bio je prvi lektor Požeškog kaptola, koji se na toj funkciji spominje između 1299. i prosinca 1302. godine.⁸³ Teofil je, međutim, vjerojatno rijetko boravio u sjedištu kaptola, jer je zamjenjujući zagrebačkog lektora Dominika u svojstvu protonotara zagrebačkog biskupa Mihovila datirao povelje 1300. u Čazmi,⁸⁴ 1301. u Zagrebu,⁸⁵ te 1302. opet u Čazmi.⁸⁶ U razvijenoj kancelariji zagrebačkog biskupa koju je vodio bila su još barem dvojica bilježnika, i to klerik Ivan i klerik Toma, po svemu sudeći Teofilovi familijari. Teofil je nabavio formular Ricardusa de Pofisa te ga je proširio poveljama koje su se odnosile na Požeški kaptol.⁸⁷ Kada je 1303. zagrebački biskup Mihovil bio izabran za ostrogonskog nadbiskupa, i on je prešao u Ostrogon, gdje je postao prepozitom stolnog kaptola. Na kraju 1303. i početkom 1304. je u ime svog nadbiskupa pošao u Rim da za njega preuzme palij.⁸⁸ Potonju funkciju je obnašao do 1335. godine. 1326. ga je Karlo Robert preporučio za splitskog nadbiskupa, ali je papa Ivan XXII. prethodno već izvršio imenovanje na tu funkciju, pa je kao naknadu Teofil dobio četvrtinu desetine u više sela Požunske županije.⁸⁹ Pečat ostrogonskog prepozita jedan je od prvih primjera pečata na koji je ugraviran i klečeći lik njegova vlasnika.⁹⁰ Pretpostavljamo da je oblik svog novog pečata dao izraditi tijekom boravka u Rimu. Teofil je obrazovanje vjerojatno stekao u inozemstvu, na nekom od talijanskih sveučilišta.

Dimitrije, lektor, u ispravama se spominje 1305. i 1306. godine, ali je vjerojatno da je već od 1303. upravljao djelatnošću vjerodostojnog mjesta u Požegi.⁹¹

Mihovil, kantor, spominje se 1308. kao izaslanik kaptola.⁹²

⁸² Sm. VII: 84-85; Sm. VII: 345-346.

⁸³ Sm. VII: 346; Sm. VII: 384; DL. 1616.; Sm. VIII: 39-41.

⁸⁴ Zadnja isprava koju je Dominik izdao datirana je 12. ožujka 1299.: Sm. VII: 359-360. Prva Teofilova isprava kojom raspoložemo nosi nadnevak 6. ožujka 1300.: Sm. VII: 370-371.

⁸⁵ Sm. VIII: 9.

⁸⁶ Sm. VIII: 33-34., 39-41.

⁸⁷ Bónis 1958: 179-180.

⁸⁸ *Anjou-kori Oklevéltár*, I. prir. Gy. Kristó (Budapest-Szeged, 1990.), 286.

⁸⁹ F. Kollányi: *Esztergomi kanonokok* (Esztergom, 1900.), 30-31; Pór 1900: 6. i 19.

⁹⁰ *A középkori Magyarország főpapi pecsétjei*, prir. I. Bodor (Budapest, 1984.), 63.

⁹¹ Sm. VIII: 107., 112. i DL. 86978.

⁹² A. I: 157-158.

Stjepan, kanonik, bio je kaptolski izaslanik 1308. zajedno s kantorom Mihovilom.⁹³

Dimitrije, kantor, spominje se u lažnoj ispravi datiranoj u 1311. godinu.⁹⁴

Matej, kustos, spominje se samo u lažnoj povelji iz 1311.⁹⁵

Jakob, succentor, spominje se kao korski svećenik u svjedočanstvu vjerodostojnog mjesta 1329. godine.⁹⁶

Petar, lektor, obnašao je tu čast između 1326. i 1332. godine. 1332. je na ime lektorske službe i drugih prihoda platio papinsku desetinu u iznosu od 1 marke i 2 mala groša.⁹⁷

Ivan, kustos, bio je 1329. i 1330. izaslanik vjerodostojnog mjesta.⁹⁸

Mihovil, prepozit, je u studenom 1329. i siječnju 1330. u Višegradu (Visegrád) sudio u sudskom vijeću zajedno s vrhovnim sucem Pavlom Nagymartonijem i više drugih crkvenih i svjetovnih odličnika.⁹⁹ Po svemu sudeći, pripadao je dvorskom svećenstvu kralja Karla Roberta, bio je član kraljevske kapele i uglavnom je boravio u Višegradu ili je pratio vladara na putovanjima. Uz kralja je u jesen 1330. sudjelovao u vojnom pohodu protiv vlaškog kneza Basaraba te je 10.-11. studenoga poginuo u bitci kod Posade. Njegov ugled potvrđuje i činjenica da ga je kroničar spomenuo poimence među brojnim poginulim crkvenim službenicima.¹⁰⁰

Dethinarius, kanonik, je između 1322. i 1331. bio kantor u Vácu,¹⁰¹ a 1331. je bio izaslanik Požeškog kaptola kao vjerodostojnog mjesta.¹⁰² 1332. je na ime papinske desetine platio 1/2 virovitičke marke, a 1333. godine 100 banskih dinara.¹⁰³

Nikola, kanonik, je na ime papinske desetine 1332. godine platio 1/2 virovitičke marke, a 1335. kao bilježnik 16 grođa.¹⁰⁴

⁹³ A. I: 157-158.

⁹⁴ A. I: 241-245.

⁹⁵ A. I: 241-245.

⁹⁶ Sm. IX: 474.

⁹⁷ MES. III: 73; A. II: 368; Sm. IX: 475; Vat. I/1: 240.

⁹⁸ MES. III: 153; Sm. IX: 505-506.

⁹⁹ *Anjou-kori Oklevéltár*, XIII. prir. T. Almási (Budapest-Szeged, 2003.), 371.; *Anjou-kori Oklevéltár*, XIV. prir. T. Almási – T. Köfalvi (Budapest-Szeged, 2004.), 46 i 245.

¹⁰⁰ SRH. I: 499.

¹⁰¹ R. Békefi: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig* (Budapest, 1910.) (u nastavku Békefi 1910.), 142.

¹⁰² DL. 33578.

¹⁰³ Vat. I/1: 240. i 268.

¹⁰⁴ Vat. I/1: 240. i 314-315.

Bartol, svećenik, bio je svećenik crkve Svetog Ivana u sjedištu kaptola, 1332. je platio 30 banskih dinara, a 1334. godine 8 banskih dinara.¹⁰⁵

Ivan, svećenik, spadao je u niže svećenstvo crkve Svetog Petra, a 1332. je platio 12 dinara na ime papinske desetine.¹⁰⁶

Juraj, kanonik, je na ime papinske desetine 1332. platio 1/2 marke, a 1335. 15 groša.¹⁰⁷

Dimitrije, kanonik, je na ime papinske desetine 1332. platio 1/2 marke, 1333. 2 pense banskih dinara, a 1335. kao skupljač poddesetine za propuštenu tri plaćanja poreza 14 pensi banskih dinara i još 20 banskih dinara, ali je i dalje bio dužan stanoviti iznos.¹⁰⁸

Andrija, kanonik, je 1332. na ime papinske desetine platio 20 groša i 10 virovitičkih banskih dinara, 1333. 100 banskih dinara, 1335. pak 15 groševa.¹⁰⁹ Vjerojatno je identičan magistru Andriji koji se 1349. godine spominje kao izaslanik vjerodostojnog mjesta.¹¹⁰

Nikola Torkos, kanonik, je na ime papinske desetine 1332. platio 1/2 virovitičke marke, 1333. 84 banskih dinara, a 1335. 13 groša.¹¹¹

Nikola Istennete, kanonik, je na ime papinske desetine 1333. platio 1/2 marke, a 1335. 14 groša.¹¹²

Petar, kantor, je u razdoblju između 1332. i 1339. u devet navrata bio izaslanik vjerodostojnog mjesta.¹¹³ 1333. je za funkcije kantora i kanonika platio 1 i 1/2 marke, 1333. 51 kraljevski groš te 7 pensi banskih dinara kovanih od strane Henrikovih sinova, a 1335. 4 pense banskih dinara. 1333. je za kaptol platio novih 1/2 marke.¹¹⁴ Vjerojatno je istovjetan svećeniku crkve Svetog Nikole u Gradištu koji je 1332. platio 20 banskih dinara: „*Petrus sacerdos cantoricus de S. Nicolao de Grastischa.*”¹¹⁵

Martin, kustos, 1332. je platio 5 pensi banskih dinara sinova bana Henrika, a 1332. 50 groša na ime papinske desetine.¹¹⁶

¹⁰⁵ Vat. I/1: 240. i 268.

¹⁰⁶ Vat. I/1: 240.

¹⁰⁷ Vat. I/1: 240. i 314-315.

¹⁰⁸ Vat. I/1: 240., 268. i 314-315.

¹⁰⁹ Vat. I/1: 240., 268. i 314-315.

¹¹⁰ DL. 94076.

¹¹¹ Vat. I/1: 240., 268. i 314-315.

¹¹² Vat. I/1: 268. i 314-315.

¹¹³ DL. 99936-7; DF. 251996; Sm. X: 256-259; Sm. X: 267-271; Sm. X: 509-511; *Anjoukori Oklevéltár*, XX. prir. F. Piti (Budapest-Szeged, 2004.), 187.

¹¹⁴ Vat. I/1: 240., 268. i 314-315.

¹¹⁵ Vat. I/1: 241.

¹¹⁶ Vat. I/1: 241. i 268.

Stjepan, kanonik, bio je istovremeno i župnik crkve Svetog Kralja u mjestu *Herduc*, a 1332. je za funkciju kanonika platio 3 fertona na ime papinske desetine.¹¹⁷

Nikola Pyzar, kanonik, 1333. je platio 31 groš papinske desetine. Premda ga ne nazivaju kanonikom, njegov visoki prihod i naslov magistra upućuju na to da je Nikola, koji je pripadao crkvi Svetog Petra u Požegi i prvi je izvršio plaćanje, prije pripadao među kanonike nego među niže svećenstvo.¹¹⁸

Andrija, prepozit (Olvir dictus), 1333. je na blagdan Svetog Andrije Apostola platio 4 marke papinske desetine, 1334. na blagdan Svetog Jurja prvi puta 3 marke, a kasnije nove 3 budimske marke. Vrijedi napomenuti da u oba ova slučaja desetinu nije platio sa župnicima požeškog arhidakonata, nego prvi put sa svećenicima arhidakonata u Regölyu i Tolni, a drugi put zajedno sa župnicima Baranjskog i Pečuškog katedralnog arhidakonata. Dakle, u vrijeme prikupljanja desetine on nije boravio u Požegi, valjda je potjecao iz Tolne i mogao je boraviti na obiteljskom imanju.¹¹⁹ Vjerojatno je to i bio razlog što je prije 1341. godine zamijenio svoj položaj s Andrijom, Benediktovim sinom, arhidakonom u Tolni. Požešku prepozituru na kraju ipak nije predao njemu, nego Karlu Robertu.¹²⁰

Ivan, lektor, spominje se u ožujku 1337. u završnom dijelu jedne povelje vjerodostojnog mjesta.¹²¹

Mihovil, lektor, spominje se 1338. u formuli *damus per manus* jednog izdanja vjerodostojnog mjesta.¹²²

Ivan, podkantor, 1341. je u dva navrata bio izaslanik vjerodostojnog mjesta.¹²³

Benediktov sin Andrija, prepozit, stekao je 1333. funkciju arhidakona Tolne u sklopu pečuške katedrale, koju je oko 1340. zamijenio s požeškim prepozitom Andrijom „zvanim Olvir” (*Olvir dictus*),¹²⁴ ali prepozitsku službu nije uspio preuzeti, jer ju je Andrija Olvir držao do svoje smrti, a na kraju života ju je predao Karlu Robertu. Benediktov sin Andrija se glede toga obratio papi Benediktu XII., koji je službu dodijelio njemu.¹²⁵ Čini se da je

¹¹⁷ Vat. I/1: 240.

¹¹⁸ Vat. I/1: 272-273.

¹¹⁹ Vat. I/1: 282., 288. i 294.

¹²⁰ Gy. Tímár: „Pécs egyházi társadalma Károly Róbert korában”, u: *Baranyai Levéltári Füzetek 16. Különnyomat a Baranyai Helytörténetírás 1981. c. kötetből* (Pécs, 1982.) (u nastavku Tímár 1982.), 40.

¹²¹ Sm. X: 307.

¹²² DL. 3166.

¹²³ Sm. X: 633. i DF. 256483.

¹²⁴ Tímár 1982: 40.

¹²⁵ Theiner I: 641-642; Sm. X: 612-614.

početkom 1340-ih godina uspio preuzeti prepozituru. 1347. ga je papa Klement VI. u predmetu ivanovca Petra Ladislavova, rektora prepoziture u Glogovnici, imenovao za delegiranog suca, uz pečuškog biskupa i opata u Hockóu.¹²⁶ Prepozit Andrija je kao patron rudinske opatije 1347. godine pokrenuo spor protiv opata samostana, zato što je ovaj bez njegova pristanka dao posjede koji su pripadali crkvi u zakup uz protuobvezu plaćanja godišnje rente. Istraga provedena od strane državnog suca Pavla dala je za pravo prepozitu te je otkrila da je Andrija patron rudinske opatije, koju su sagradili njegovi preci.¹²⁷ Samostan koji se pojavljuje 1250. godine¹²⁸ vjerojatno su utemeljili članovi roda Borić;¹²⁹ patroni opatije su 1270. bili Ocholinusovi sinovi Ivan i Petar, odnosno Roman.¹³⁰ Navedene osobe, međutim, ne pripadaju rodoslovlju roda Borić koje je sastavio Ivan Karácsonyi.¹³¹ Benediktov sin Andrija neprijeporno je potjecao iz neke obitelji s područja južne Ugarske, pa je tako razumljiva i zamjena funkcija. Bili su rodbinski i prijateljski povezani s obitelji Gorjanskih (Garai) iz Vukovske županije, jer je bivši pečuški mali prepozit Ivan Gorjanski, nakon što je postao vesprimski biskup i kraljičin kancelar, postavio Andriju za svog podkancelara, premda su već tada tu funkciju uglavnom dobivali vesprimski prepoziti.¹³² Biskup Ivan je duže vrijeme boravio u inozemstvu, tako da je upravljanje kancelarijom u cjelini preuzeo Andrija, što je značilo neobično krupnu zadaću sjetimo li se da je kraljica Elizabeta u mladosti kralja Ludovika I. sudjelovala u vladanju. 1347. je u jednoj parnici pred ostrogonskim nadbiskupom Csanádom Telegdíjem, zajedno s arhiđakonom Blažem i zamjenikom župana kapele, zastupao vesprimskog biskupa Ivana.¹³³ Andrija je umro nešto prije 1353.

Nikola Požežanin, kanonik, 1340. je boravio u Avignonu zajedno s više ugarskih klerika, kada je Welislaus, opat Bâte, povukao tužbu protiv Sigfrieda, opata u Garamszentbenedeku.¹³⁴

Petrov sin Ivan, kanonik, zajedno je s Ladislavom, sinom palatina Nikole Gilétfija, kojemu je bio pratitelj i učitelj, 1342. živio u Avignonu, kao kapelan Ivana, kardinala Portoa. Tada je već bio kanonik Požeškog kaptola, a dobio je i prebendu u Pečuškom kaptolu. 1344. bio je arhiđakon Osvaka (Aszuág) i erdeljski kanonik, ali se u to vrijeme više ne spominje kao požeški kanonik. 1345. dobio je mjesto i u Ostrogonskom kaptolu, a 1346. je zamije-

¹²⁶ Theiner I: 738.

¹²⁷ Sm. XI: 508-517.

¹²⁸ RA: 927.

¹²⁹ Sörös 1912: 351-352.

¹³⁰ Sm. VI: 321-322.

¹³¹ Karácsonyi J.: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, I. (Budapest, 1904.), 264.

¹³² Gárdonyi 1915: 73-74.

¹³³ MES. III: 651.

¹³⁴ MES. III: 368; A. IV: 34.

nio službu arhiđakona za mjesto pečušskog lektora. Potjecao je iz Vukovske županije, njegova se obitelj sahranjivala u crkvi u mjestu Pázmán i u toj je crkvi on dao sagraditi kapelu u čast Blažene Djevice te je za nju 1345. tražio proštenje.¹³⁵

Petar iz Arada, lektor, spominje se 1330. kao kanonik pečušskog katedralnog kaptola i izaslanik vjerodostojnog mjesta. Njegov ugled u Pečuškom kaptolu pokazuje činjenica da je 1343. bio izabran za dekana.¹³⁶ 1345. se već spominje kao lektor Požeškog kaptola; na tom položaju je vjerojatno ostao do kraja života. Zadnji put se susrećemo s njegovim imenom 1352. u završnom dijelu povelja vjerodostojnih mjesta.¹³⁷ U njegovu stjecanju požeških funkcija svakako je značajnu ulogu mogao imati pečuški biskup, koji je tako želio nagraditi klerika u kojeg je odavno imao povjerenja. Sudeći po njegovu imenu, vjerojatno nije potjecao s područja Pečuške biskupije, nego iz znatno udaljenijeg Arada.

Ivanov sin Blaž, kanonik, potjecao je s područja Pečuške biskupije. Spadao je među familijare Ivana Gorjanskog, bivšeg pečušskog malog prepozita, kasnije vesprimskog biskupa. 1347. ga je papa na preporuku biskupa Ivana imenovao za požeškog kanonika. Vjerojatno je ostao živjeti u pratnji Gorjanskoga, jer ga je 1351. biskup imenovao za budimskog arhiđakona. 1358. ga je vesprimski biskup Ladislav Gilétfi, zbog uloge koju je Blaž imao u njegovu naimenovanju za biskupa, preporučio za pečušskog kanonika. Ostao je i nadalje živjeti u Vesprimu, držao je požešku prebendu te uživao prihode od toga. Blaž je doživio duboku starost, jer se još 1412. sporio oko službe budimskog arhiđakona i stolnobiogradskog kanonika.¹³⁸

Matejev sin Kuzma, kanonik, potjecao je iz Požege te je na zamolbu kaločkog nadbiskupa i bivšeg pečušskog prepozita Stjepana iz Büka 1348. bio imenovan kanonikom.¹³⁹ 1350. zatječemo ga kao bilježnika kaptola u izaslanstvu vjerodostojnog mjesta.¹⁴⁰

Petar iz Čazme, kantor, spominje se 1351., kada je njegovom smrću bio ispražnjen taj položaj.¹⁴¹

Matija, sin Petra iz Čazme, kantor, 1351. je na temelju zamolbe Pavla iz Jegerndorfa dobio taj položaj. *Supplicatio* spominje da je već za života Petra iz Čazme dodjelba službe kanonika pojca u Požegi bilo pravo pridržano papi.¹⁴² Na temelju imena obojice kantora može se zaključiti da su potjecali

¹³⁵ Bossányi I: 224-225.

¹³⁶ Tímár 1982: 42.

¹³⁷ DF. 256483., DL. 3872., DF. 264724. i Sm. XII: 105.

¹³⁸ Bossányi I: 244; Bossányi II: 338.

¹³⁹ Bossányi I: 230.

¹⁴⁰ Sm. XI: 616-617.

¹⁴¹ Bossányi I: 220.

¹⁴² Bossányi I: 220.

iz grada Čazme nedaleko od Požege, ali koji je već spadao u Zagrebačku biskupiju. Treba spomenuti da R. Békefi drži da je Matija bio iz Košica.¹⁴³

Ladislavov sin Ivan, kanonik, javlja se 1353. kao svjedok vjerodostojnog mjesta.¹⁴⁴

Nikola, voditelj škole (scholasticus), sudjelovao je u izaslanstvu vjerodostojnog mjesta. Vjerojatno je bio član nižeg svećenstva u kaptolu, jer se ne navodi da je bio kanonik, što se inače dosljedno činilo kada su u izaslanstvo slali osobu koja je obnašala neku funkciju.¹⁴⁵

Petar de Montilio, prepozit. 1352. je pečuški biskup Nikola imenovan je na funkciju prepozita držao svojom nadležnošću pa je službu požeškog prepozita dao svom kapelanu i familijaru (*servitori suo*) koji je bio poznavatelj prava (*in iure perito*), a suplikacijom je od pape ishodio potvrdu tog imenovanja.¹⁴⁶ Petar je i prije 1352. obnašao funkciju pečuskog kanonika, a te je godine kardinal Guillelmus Judicis, nećak i savjetnik pape Klementa VI., koji je istodobno u Ugarskoj obnašao 14 funkcija, Petra spomenuo kao jednog od „*dilectis suis familiaribus*” te je za njega zatražio vlastitu raniju službu zagrebačkog kanonika. 1353. je Petar dobio i funkciju kanonika kantora u zbornom kaptolu u Dömösu, ali se iste odrekao s ciljem dobivanja požeške funkcije.¹⁴⁷ Petrovo bogatstvo i moć dobro se vide iz činjenice da je držao vlastitog kapelana, stanovitog magistra Remondusa. Osim služenja pečuskom biskupu Nikoli, održavao je i veze s kardinalom Vilimom.¹⁴⁸ Na temelju Petrova pridjevka uz ime može se zaključiti da je bio talijanskog ili francuskog podrijetla, a u državu je vjerojatno dospio obavljajući za kardinala poslove u Ugarskoj. Njegovo kapelanstvo uz biskupa pokazuje da je radije boravio u okruženju biskupa Nikole, a požešku je službu jednostavno smatrao prihodom *sine cura*.

S mađarskog preveo: László Heka
Prijevod redigirao: Stanko Andrić

¹⁴³ Békefi 1910: 216.

¹⁴⁴ DL. 103283.

¹⁴⁵ Sm. XII: 209.

¹⁴⁶ Bossányi II: 261.

¹⁴⁷ Bossányi I: 237., Békefi 1910: 214.

¹⁴⁸ F. IX/7: 123-124.

Zusammenfassung

DIE MITGLIEDER DES POŽEGAER KAPITALS BIS ZUR MITTE DES XIV. JAHRHUNDERTS

In dem ersten Teil der Studie versucht der Autor, die Zeit der Gründung der weltlichen Propstei auf dem südlichen Ufer des Drava-Flusses zu ermitteln, beziehungsweise die gründende Person zu identifizieren. Aufgrund der Besiedlung des Komitates Požega (Pozsega) wird die Gründungszeit des urkundlich erstmal in 1217 erwähnten Kapitals um die Ende des XII. Jahrhunderts festgestellt. Die gründende Person dürfte – aufgrund des Patroziniums, der geographischen Lage, der spätigen kirchlichen Obhut und der Relation zum König – einige bedeutender Geistliche der Diözese zu Fünfkirchen (Pécs), höchstwahrscheinlich ihrer Bischof um die Jahrhundertwende, Diözosenbischof Calanus (Kalán) gewesen sein.

In dem zweiten Teil der Studie werden die Lebensläufe und die Karriereschichten der Propsten, der Würdenträger bzw. die der einfachen Kanonizes in chronologischen Reihenfolge aufgezählt. Eine besondere Achtung gilt dem mit Studienabschlüssen belegten kulturellen sowie wirtschaftlichen Stand der Kanonizes. Skizziert wird – durch die Quellen bedingt – ihre kirchliche und weltliche Kontakte außerhalb des Kapitals, ihre Abstammung und die Art und Weise, auf der sie in dem Kapital gekommen sind.

Schlüsselwörter: Požega (Pozsega), Kapital Sankt Peter, Bistum Fünfkirchen (Pécs), Kanoniker, Prosopographie, XII.-XIV. Jahrhundert.